

Afhankelijk van een uitkering in Nederland

Harry Bierings en Wim Bos

In 2010 waren 1,6 miljoen huishoudens voor hun inkomen afhankelijk van een uitkering. Dit is ruim een vijfde van alle huishoudens in Nederland. Ruim 360 duizend huishoudens waren al ten minste vier jaar achtereen in sterke mate aangewezen op de uitkering. Sinds 2004 is dit aantal van langdurig en in sterke mate uitkeringsafhankelijke huishoudens niet meer zo laag geweest als in 2010. Voor de meerderheid van deze huishoudens bleef een uitkering wegens ziekte en/of arbeidsongeschiktheid de enige of belangrijkste uitkering. Eenoudergezinnen en alleenstaanden tot 65 jaar lopen het meeste risico op (langdurige) uitkeringsafhankelijkheid.

1. Inleiding

In dit artikel worden huishoudens in kaart gebracht die voor hun inkomen afhankelijk zijn van een werkloosheids-, bijstands- en/of arbeidsongeschiktheidsuitkering. Speciale aandacht is er voor huishoudens die langere tijd in sterke mate afhankelijk zijn van een dergelijke uitkering.

De "ernst" van de afhankelijkheid van een uitkering wordt niet alleen bepaald door de hoogte van het uitkeringsaandeel in het inkomen, maar ook door de duur dat deze situatie al aanhoudt. Om die reden zijn in dit artikel de huishoudens onderscheiden die langdurig, dat wil zeggen ten minste vier jaar achtereen, een uitkering hadden, terwijl het uitkeringsaandeel steeds 40 procent of hoger was. Zij zijn langdurig in sterke mate afhankelijk van de uitkering.

De uitkeringsafhankelijkheid van huishoudens komt in paragraaf 2 aan de orde. Aandacht is er voor de ontwikkeling van de omvang van de uitkeringsafhankelijkheid in de periode 2001–2010. Ook wordt beschreven welke groepen van huishoudens hierdoor het meest getroffen worden. Als een huishouden afhankelijk is van een uitkering, treft dat alle personen van het huishouden, of dat nu inwonende kinderen zonder eigen inkomen zijn of een partner die zelf uitsluitend loon of inkomen uit eigen onderneming ontvangt. Een schets van het aantal mensen in een uitkeringsafhankelijk

huishouden en hun kenmerken wordt in paragraaf 3 gegeven. Het artikel sluit af met een uitgebreide toelichting op de gebruikte begrippen.

2. Uitkeringsafhankelijkheid bij huishoudens

2.1 Omvang en aard van uitkeringsafhankelijkheid

Ruim een vijfde huishoudens afhankelijk van uitkering

Van de 7,4 miljoen huishoudens in 2010 was 21,8 procent in mindere of sterkere mate afhankelijk van een uitkering. Dit zijn 1,6 miljoen huishoudens, 28 duizend meer dan in 2009. In 2001 lag het aandeel uitkeringsafhankelijke huishoudens op 22,5 procent. Tussen 2002 en 2005 steeg dit percentage onder invloed van de zwakke conjunctuur licht. Door de economische bloei in de jaren 2006–2008 nam het aandeel uitkeringsafhankelijke huishoudens sterk af. In 2009 kromp de economie als gevolg van de kredietcrisis en nam het percentage huishoudens dat afhankelijk was van een uitkering met 1,5 procentpunt fors toe. De stijging van de werkloosheid zwakte in 2010 echter al weer af, waardoor de toename van uitkeringsafhankelijkheid in 2010 beperkt bleef.

Daling aantal huishoudens dat langdurig uitkeringsafhankelijk is

Ruim de helft van de 1,6 miljoen huishoudens die in 2010 van een uitkering afhankelijk waren, moest al ten minste vier jaar achtereen in mindere of sterkere mate van een uitkering rondkomen. Dit waren er bijna 40 duizend minder dan in 2009.

Eén op de tien huishoudens in sterke mate afhankelijk van uitkering

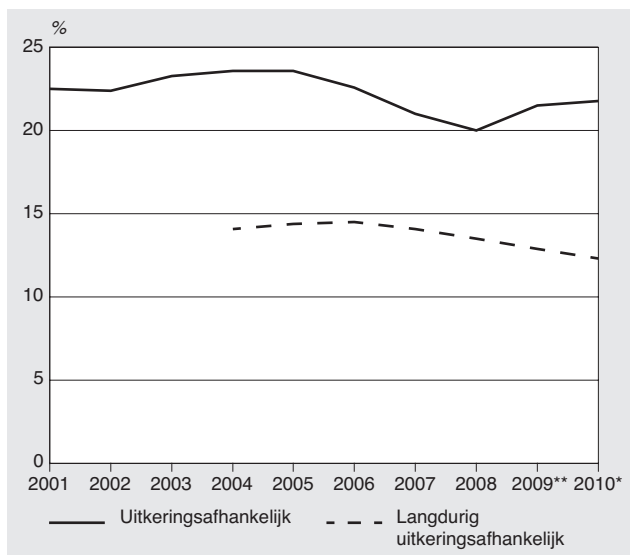
De mate waarin huishoudens afhankelijk zijn van een uitkering, loopt sterk uiteen. Voor 342 duizend van de 1,6 miljoen huishoudens die in 2010 van een uitkering afhankelijk

Staat 1
Uitkeringsafhankelijkheid bij huishoudens

	Totaal	w.o. uitkeringsafhankelijk				w.o. in sterke mate uitkeringsafhankelijk			
		totaal	%	langdurig	% ¹⁾	totaal	%	langdurig	% ¹⁾
	x 1 000			x 1 000		x 1 000		x 1 000	
2001	6862	1541	22,5	.	.	713	10,4	.	.
2002	6919	1550	22,4	.	.	726	10,5	.	.
2003	6948	1618	23,3	.	.	776	11,2	.	.
2004	6990	1653	23,6	932	14,1	797	11,4	419	6,3
2005	7063	1670	23,6	965	14,4	806	11,4	426	6,4
2006	7109	1604	22,6	979	14,5	740	10,4	430	6,4
2007	7166	1506	21,0	957	14,1	690	9,6	415	6,1
2008	7242	1445	20,0	924	13,5	661	9,1	400	5,8
2009**	7302	1572	21,5	894	12,9	697	9,6	390	5,6
2010*	7354	1600	21,8	855	12,3	737	10,0	368	5,3

¹⁾ Gerelateerd aan het aantal huishoudens dat vier jaar achtereen tot de onderzoekspopulatie behoort.

1. Aandeel (langdurig) uitkeringsafhankelijke huishoudens

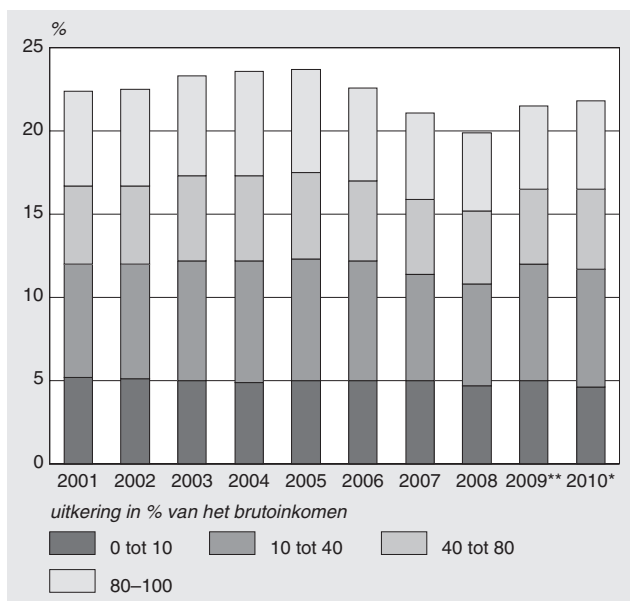
waren, maakte het totale bedrag aan uitkeringen minder dan 10 procent van het bruto-inkomen uit. Voor 737 duizend huishoudens vormden uitkeringen daarentegen ten minste 40 procent van het bruto-inkomen.

Het percentage huishoudens waarvan hooguit een tiende van het bruto-inkomen door uitkeringen gevormd wordt, bleef in de jaren 2001–2010 vrijwel constant op ongeveer 5 procent. De invloed van de conjunctuur komt daarentegen duidelijk naar voren bij groepen die in sterke mate van een uitkering afhankelijk zijn. Zo had in de economisch zwakke jaren 2004–2005 11,4 procent van de huishoudens een bruto-inkomen dat voor ten minste 40 procent bestond uit uitkeringen, tijdens de hoogconjunctuur in 2008 was dit gedaald tot 9,1 procent en in 2010 weer gestegen tot 10 procent.

Arbeidsongeschiktheidsuitkering vaak het belangrijkste

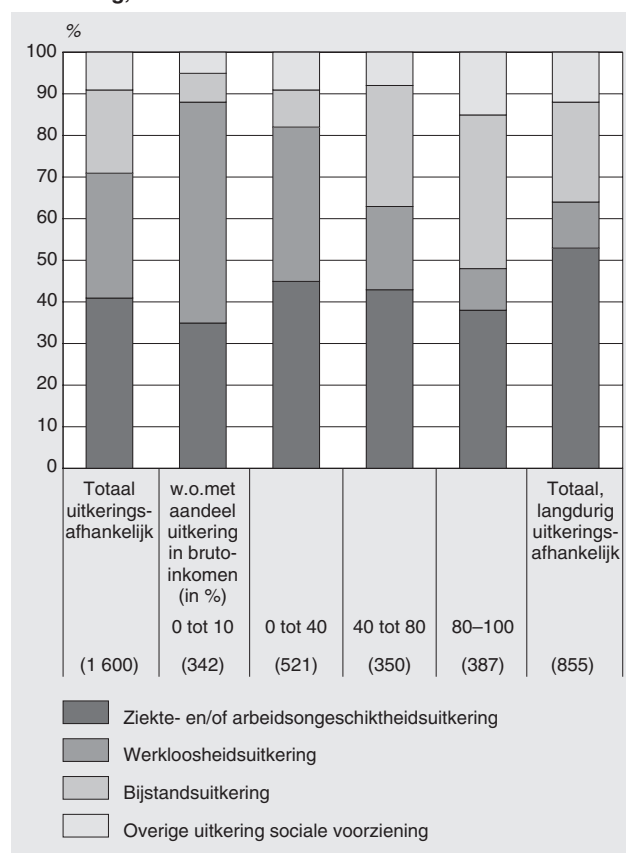
Voor vier op de tien huishoudens die in 2010 uitkeringsafhankelijk waren, vormde een uitkering wegens ziekte en/of

2. Huishoudens naar mate van uitkeringsafhankelijkheid

arbeidsongeschiktheid de enige of belangrijkste uitkering. Onder de langdurig uitkeringsafhankelijke huishoudens gold dit zelfs voor ruim de helft. Doordat de duur van werkloosheidsuitkering in de regel beperkt is, neemt deze onder de huishoudens die langdurig van een uitkering afhankelijk zijn, met 11 procent van de huishoudens slechts een bescheiden plaats in. Ook speelt een werkloosheidsuitkering een steeds kleinere rol naarmate het totaal van de uitkeringen een groter deel van het bruto-inkomen vormen. Hierbij wordt de plaats vaak overgenomen door een bijstandsuitkering of overige sociale voorzieningen, zoals de Wajong-uitkering. Iets meer dan de helft van de huishoudens waarvan het bruto-inkomen voor 80 procent of meer gevormd wordt door een uitkering, had een dergelijke uitkering.

3. Uitkeringsafhankelijkheid bij huishoudens: belangrijkste uitkering, 2010¹⁾

¹⁾ Tussen haakjes staat het aantal huishoudens (x 1 000) vermeld.

2.2 Risicogroepen

Uitkeringsafhankelijkheid komt onder bepaalde huishoudens duidelijk meer voor dan bij andere. In deze paragraaf gaat het over huishoudens waarvan de uitkeringen minstens 40 procent van het bruto-inkomen vormen.

Uitkeringsafhankelijkheid groot onder eenoudergezinnen

Eenoudergezinnen met uitsluitend minderjarige kinderen waren in 2010 het vaakst in sterke mate aangewezen op een uitkering (bijna 29 procent). Dit aandeel is sinds 2001 echter fors gedaald: in 2001 was nog bijna 42 procent van de eenoudergezinnen met uitsluitend minderjarige kinderen

in sterkere mate afhankelijk van een uitkering. De daling hangt samen met de toename van de arbeidsparticipatie van alleenstaande ouders met ruim 13 procentpunt over dezelfde periode.

Eenoudergezinnen met uitsluitend minderjarige kinderen waren ook relatief het meest getroffen door langdurige uitkeringsafhankelijkheid: voor bijna 16 procent van hen bestond het bruto-inkomen in 2010 al minstens vier jaar achtereen voor 40 procent of meer uit uitkeringen.

Hoogste aandeel uitkeringsafhankelijke huishoudens kort voor pensioenleeftijd

De kans op uitkeringsafhankelijkheid neemt toe naarmate de hoofdkostwinner van het huishouden ouder wordt. Deze toename blijkt geheel voor rekening te komen van huishoudens waarvoor de ziekte – en arbeidsongeschiktheidsuitkering de enige of belangrijkste uitkering vormde.

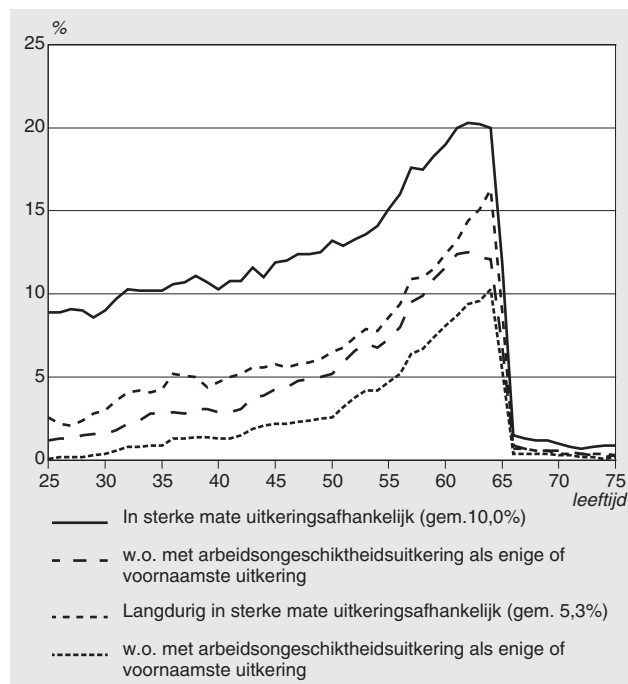
Op het moment dat de hoofdkostwinner AOW en veelal een aanvullend pensioen gaat ontvangen, is de kans op uitkeringsafhankelijkheid nog maar zeer klein: het gaat in deze gevallen doorgaans om de jongere partner die nog een uitkering ontvangt of om de persoon zelf met een aanvullende bijstandsuitkering.

Groot aandeel uitkeringsafhankelijke huishoudens onder niet-westerse allochtonen

In 2010 was ruim een kwart van de huishoudens met een niet-westerse hoofdkostwinner in sterke mate afhankelijk van een uitkering. Dit is 2,6 keer zo veel als gemiddeld in Nederland. Hierbij moet rekening gehouden worden met de leeftijdsopbouw: de niet-westerse huishoudens omvatten relatief weinig 65-plussers die, zoals hierboven geconstateerd is, vrijwel niet afhankelijk zijn van een uitkering.

Bij niet-westerse huishoudens heeft uitkeringsafhankelijkheid iets vaker een aanhoudend karakter; bij hen komt langdurige uitkeringsafhankelijkheid 2,7 keer zo veel voor als gemiddeld. Huishoudens waarvan de hoofdkostwinner uit

5. Huishoudens (langdurig) in sterke mate uitkeringsafhankelijk naar leeftijd van de hoofdkostwinner, 2010*

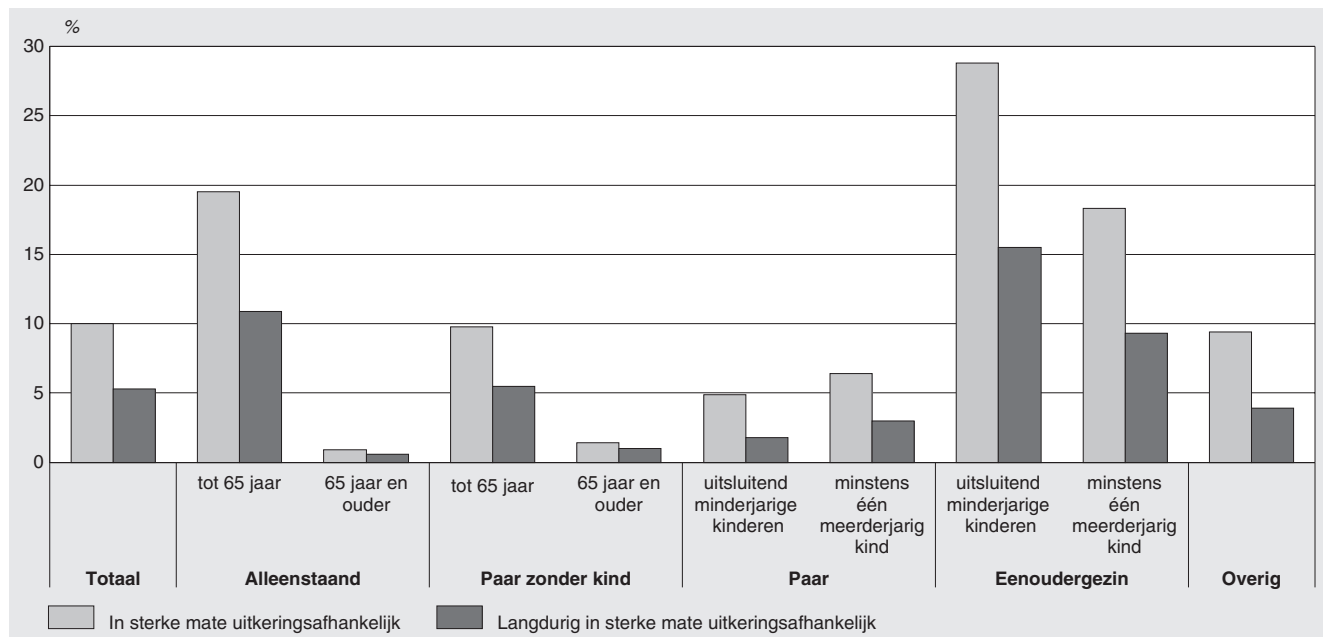

Marokko afkomstig is, waren in 2010 met 18 procent het vaakst langdurig afhankelijk van een uitkering.

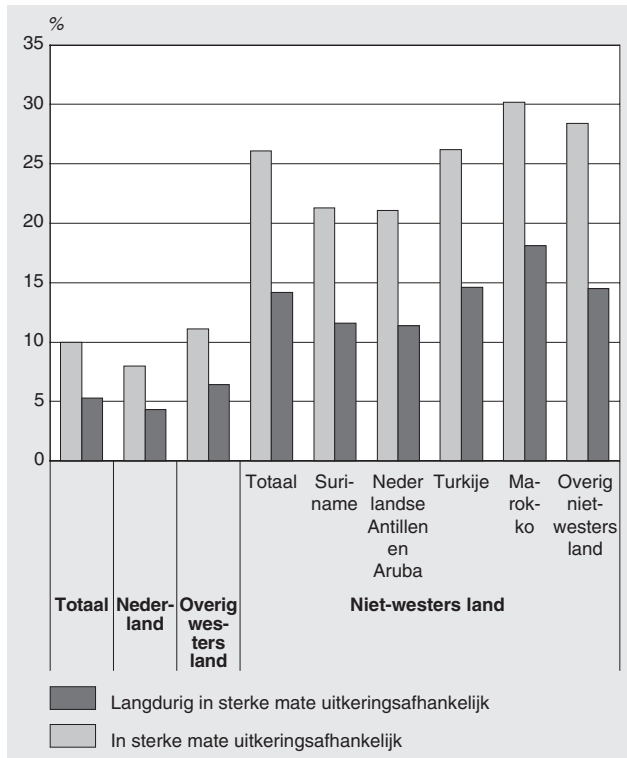
Niet-westerse huishoudens van de tweede generatie minder vaak uitkeringsafhankelijk

Bijna één op de zes hoofdkostwinners van de niet-westerse huishoudens behoorde in 2010 tot de tweede generatie, dat wil zeggen dat deze persoon zelf in Nederland geboren is. In deze nog kleine, maar wel snelgroeiende groep kwam sterke uitkeringsafhankelijkheid in 2010 bijna half zo vaak voor (15 procent) als bij de eerste generatie van niet-westerse allochtonen (29 procent). Desalniettemin lag ook voor

4. Huishoudens (langdurig) in sterke mate uitkeringsafhankelijk naar samenstelling van het huishouden, 2010*

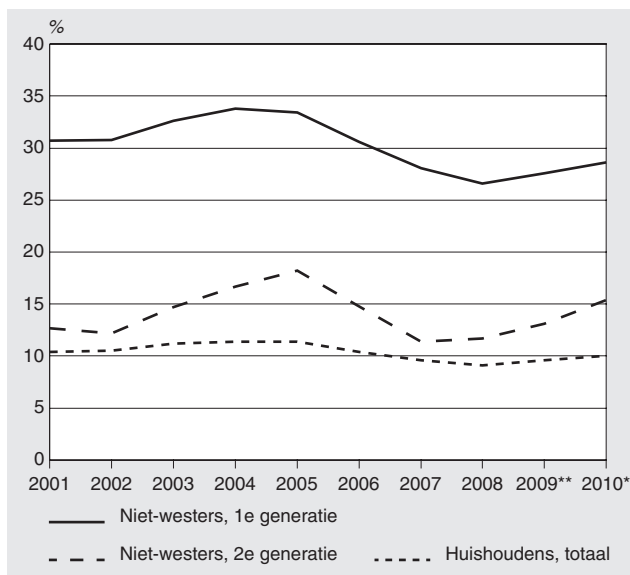

6. Huishoudens (langdurig) in sterke mate uitkeringsafhankelijk naar herkomst van de hoofdkostwinner, 2010*

allochtonen van de tweede generatie het aandeel in 2010 ruim boven dat van autochtone huishoudens (10 procent). De schommelingen in het aandeel sterke uitkeringsafhankelijke huishoudens zijn bij niet-westerse huishoudens duidelijk groter dan bij alle huishoudens. Doordat de niet-westerse huishoudens relatief weinig 65-plussers omvatten, heeft de economische situatie grote invloed op het aandeel niet-westerse huishoudens dat in sterke mate van een uitkering afhankelijk is. De dynamiek van werk naar uitkering en omgekeerd is bij niet-westerse allochtonen groter dan bij autochtonen, vooral bij jongeren. In economisch slechte tijden (2004–2005 en 2009–2010) neemt het percentage dat

7. Huishoudens in sterke mate uitkeringsafhankelijk, totaal en met niet-westerse hoofdkostwinner, 2010*

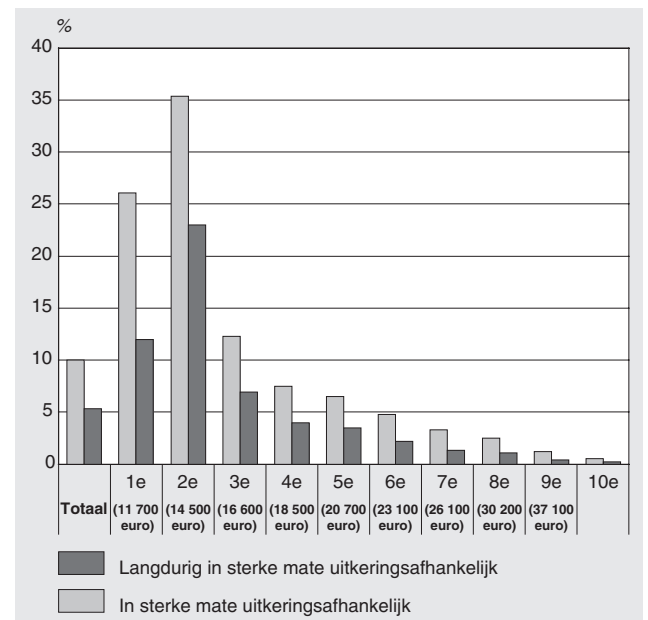

uitkeringsafhankelijk is, sterker toe, in goede tijden (2006–2008) sterker af dan voor de totale groep huishoudens.

Uitkeringsafhankelijkheid en lagere inkomens gaan vaak samen

Huishoudens die in sterke mate van een uitkering afhankelijk zijn, hadden doorgaans een laag inkomen: ruim zes op de tien van hen bevonden zich in 2010 op de onderste treden van de inkomensladder met een gestandaardiseerd inkomen tot 14 500 euro. De groep huishoudens die tot de 10 procent van alle huishoudens met het laagste inkomen behoorden, bestond in 2010 voor een kwart uit huishoudens die in sterke mate van een uitkering afhankelijk waren.¹⁾ Van de groep met de hoogste inkomens (gestandaardiseerd inkomen vanaf 37 100 euro) is nog geen half procent in sterke mate van een uitkering afhankelijk.

8. Huishoudens (langdurig) in sterke mate uitkeringsafhankelijk per 10%-groep van het gestandaardiseerd inkomen¹⁾, 2010*

¹⁾ Tussen haakjes is het bedrag vermeld dat de grens vormt met de erop volgende 10%-groep.

3. Uitkeringsafhankelijkheid bij personen

Bijna kwart Nederlandse bevolking in uitkeringsafhankelijk huishouden

De 1,6 miljoen huishoudens die in 2010 uitkeringsafhankelijk waren, bestonden gemiddeld uit 2,3 personen. In dat jaar woonden dus ruim 3,7 miljoen mensen (23 procent van de bevolking) in een uitkeringsafhankelijk huishouden. Hiervan bevonden zich 665 duizend personen (4,4 procent van de bevolking) in een huishouden dat langdurig in sterke mate van een uitkering afhankelijk was.

De ontwikkeling van het aantal personen dat deel uitmaakte van huishoudens die (langdurig en in sterke mate) uitkeringsafhankelijk waren, komt goeddeels overeen met de ontwikkeling bij huishoudens (zie paragraaf 2.1).

Staat 2
Personen in huishoudens die uitkeringsafhankelijk zijn

	Totaal	w.o. uitkeringsafhankelijk				w.o. in sterke mate uitkeringsafhankelijk			
		totaal	langdurig			totaal	langdurig		
	x 1 000	%	x 1 000	% ¹⁾	x 1 000	%	x 1 000	% ¹⁾	
2001	15785	3730	23,6	.	.	1452	9,2	.	.
2002	15864	3773	23,8	.	.	1481	9,3	.	.
2003	15905	3945	24,8	.	.	1600	10,1	.	.
2004	15954	4004	25,1	2124	14,2	1630	10,2	806	5,4
2005	16006	4017	25,1	2206	14,7	1628	10,2	812	5,4
2006	16034	3800	23,7	2208	14,7	1466	9,1	811	5,4
2007	16090	3523	21,9	2137	14,1	1337	8,3	771	5,1
2008	16186	3349	20,7	2035	13,4	1253	7,7	729	4,8
2009**	16255	3671	22,6	1939	12,7	1324	8,1	704	4,6
2010*	16226	3739	23,0	1848	12,1	1402	8,6	665	4,4

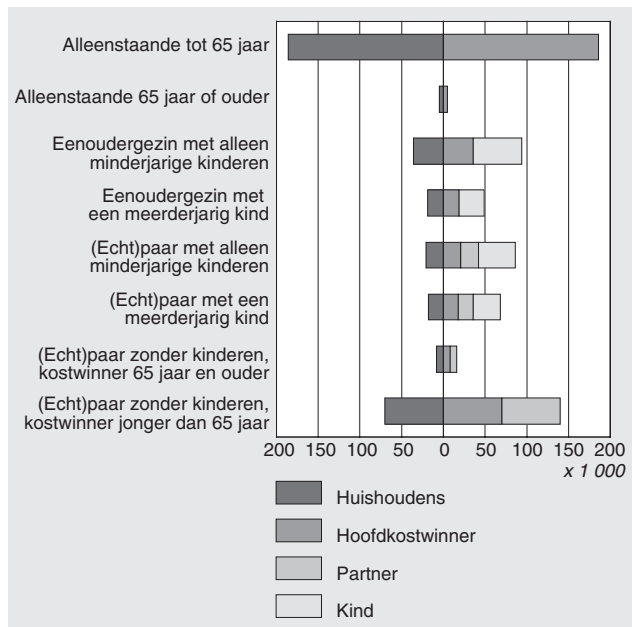
¹⁾ Gerelateerd aan het aantal huishoudens dat vier jaar achtereenvolgend tot de onderzoekspopulatie behoort.

Alleenstaanden tot 65 jaar vaker uitkeringsafhankelijk

Huishoudens met een langdurig sterke mate van uitkeringsafhankelijkheid telden gemiddeld 1,8 personen in 2010. Daarmee zijn deze huishoudens kleiner dan een gemiddeld huishouden in Nederland (2,2 personen). Dit verschil wordt veroorzaakt door de oververtegenwoordiging van alleenstaanden onder personen die langdurig in sterke mate uitkeringsafhankelijk waren.

In 2010 waren 186 duizend alleenstaanden tot 65 jaar in sterke mate langdurig uitkeringsafhankelijk. Dit is ongeveer een tiende van alle alleenstaanden in Nederland, hetgeen duidelijk meer is dan het gemiddelde van 4,4 procent. Alleenstaanden van 65 jaar en ouder die langdurig en in sterke mate uitkeringsafhankelijk zijn, komen nauwelijks voor (zie paragraaf 2.2).

9. (Personen in) huishoudens die langdurig in sterke mate uitkeringsafhankelijk zijn, 2010*

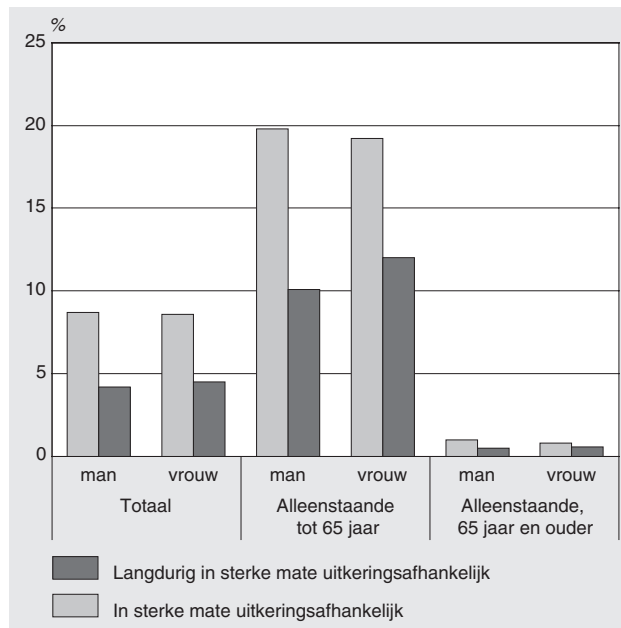
Vrouwen lopen nauwelijks groter risico

Gemiddeld waren vrouwen maar iets vaker dan mannen langdurig in sterkere mate uitkeringsafhankelijk in 2010 (4,2

versus 4,5 procent). Dit verschil wordt bepaald door alleenstaanden en eenoudergezinnen waarin vrouwen zijn oververtegenwoordigd. Onder alleenstaande vrouwen tot 65 jaar was 12,0 procent langdurig in sterke mate uitkeringsafhankelijk, terwijl dit bij de vergelijkbare groep mannen 10,1 procent was.

Eenoudergezinnen zijn naar verhouding vaak langdurig in sterke mate uitkeringsafhankelijk (zie paragraaf 2.2).

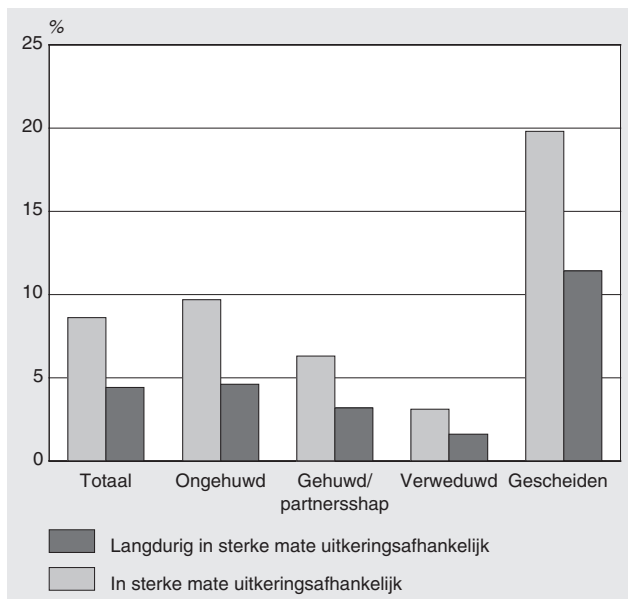
10. Personen in huishoudens met (langdurig) een sterke mate van uitkeringsafhankelijkheid naar geslacht, 2010*

Scheidingen vergroten risico op uitkeringsafhankelijkheid

Van de 665 duizend personen die behoorden tot een huishouden dat langdurig in sterke mate uitkeringsafhankelijk was, is de grootste groep ongehuwd (315 duizend). Personen die gescheiden zijn, waren relatief het vaakst langdurig in sterke mate uitkeringsafhankelijk (11,4 procent), bijna vier keer zo vaak als personen in een huishouden met gehuwden.

11. Personen in huishoudens met (langdurig) een sterke uitkeringsafhankelijkheid naar burgerlijke staat, 2010*

Technische toelichting

Inkomenspanelonderzoek

Alle gegevens in dit artikel zijn afkomstig uit het Inkomenspanelonderzoek (IPO). Het IPO is een panel (steekproef)onderzoek dat betrekking heeft op de bevolking van Nederland op 31 december van een onderzoeksjaar. In dit artikel zijn personen die in instellingen, inrichtingen en tehuizen verblijven en (personen in) particuliere huishoudens waarvan geen inkomensgegevens vastgesteld konden worden, buiten beschouwing gelaten. De inkomensgegevens zijn verzameld voor iedereen die deel uitmaakt van het huishouden van de personen die tot het panel van steekproefpersonen behoren. Het inkomen heeft betrekking op het gehele onderzoeksjaar.

Particulier huishouden

Eén of meer personen die samen een woonruimte bewonen en zichzelf daar niet-bedrijfsmatig voorzien in de dagelijkse levensbehoeften.

Uitkeringsaandeel

Het uitkeringsaandeel is berekend als het deel van het bruto huishoudensinkomen uit werkloosheids-, ziekte-, arbeidsongeschiktheids-, en bijstandsuitkeringen en overige uitkeringen (zoals het besluit bijstandsverlening zelfstandigen). Er is sprake van een uitkering als een huishouden (slid) gedurende het onderzoeksjaar een uitkering ontving. Bij de bepaling van het uitkeringsaandeel zijn de AOW en het aanvullend pensioen buiten beschouwing gelaten, net zoals kinderbijslag en huursubsidie.

Bruto huishoudensinkomen

Het bruto huishoudensinkomen is op jaarbasis vastgesteld en bestaat uit het primair inkomen (inkomen uit arbeid, eigen onderneming en vermogen, inclusief werknemers- en werkgeverspremies voor de sociale verzekering) verhoogd met:

- uitkeringen inkomensverzekering voor werkloosheid, arbeidsongeschiktheid, pensioen en nabestaandenpensioen (zoals de Werkloosheidswet (WW/nWW), de Wet op de Arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO), de wet Werk en Inkomen naar Arbeidsvermogen (WIA) en de Algemene Ouderdomswet (AOW));
- uitkeringen sociale voorziening [zoals de Algemene bijstandsuitkering (Abw, vanaf 2004 WWB)];
- gebonden overdrachten voor wonen en studie zoals huursubsidie (vanaf 2006 huurtoeslag) en tegemoetkoming studiekosten; en ontvangen inkomensoverdrachten zoals alimentatie van de ex-echtgeno(o)t(e).

Informatie over uitkeringsafhankelijkheid is te vinden in de elektronische databank van het CBS (StatLine), onder het thema inkomen en bestedingen.

Noot in de tekst

- 1) De groep met de laagste inkomens bestaat verder onder meer uit zelfstandigen met een verlies of geringe winst, studentenhuishoudens en huishoudens die in mindere mate van een uitkering afhankelijk zijn.